

Ontwikkelingen in de EU

Kernpunten:

- GLB na 2013 behoudt vermoedelijk twee-pijlerstructuur, waarbij:
 - boeren een basisinkomenstoelage en een toeslag voor groene diensten krijgen
 - er wat meer gelijkheid in de toeslagen tussen lidstaten komt
 - er enige marktinterventie mogelijk blijft
- EU-commissie wil contracten en producentenorganisaties in zuivelsector invoeren
- alleen Nederland, Denemarken en Cyprus melken boven hun quotum
- nieuw Europees logo voor biologische producten maakt einde aan hercertificering
- dioxinecrisis in Duitsland leidt tot lagere varkensprijzen in andere EU-lidstaten
- dierenwelzijn en duurzaamheid zijn geen 'natuurlijke' maatjes
- agrarische inkomens gaan in meeste lidstaten in 2010 omhoog

3.1 Gemeenschappelijk landbouwbeleid

3.1.1 Hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Op 18 november 2010 publiceerde de EU-commissie (EC) haar mededeling *The Common Agricultural Policy towards 2020* (EC, 2010a), waarin zij haar ideeën over de inrichting van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) na 2013 uiteenzet. De EC vindt dat het GLB ook in de toekomst een sterk gemeenschappelijk karakter dient te hebben en dat de tweepijlerstructuur gehandhaafd kan blijven. Het GLB staat voor drie uitdagingen: bijdragen aan wereldwijde voedselzekerheid, duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en het tegengaan van klimaatverandering, en het streven naar territoriale cohesie tussen de plattelandsgebieden in de EU. De EC denkt dat een aantal GLB-instrumenten wijziging behoeft. In de eerste plaats de bedrijfstoelagen, die zodanig moeten worden aangepast dat ze zowel het inkomen ondersteunen als een beloning vormen voor het leveren van maatschappelijke diensten. Daarbij zouden ook de verschillen in de hoogte van de toeslagen tussen boeren/lidstaten wat kleiner moeten worden gemaakt, en wel op zo'n manier dat ontwrichtende gevolgen voor sommige producenten of regio's zoveel mogelijk worden vermeden. Deze aanpassingen zouden de toeslagen begrijpelijker maken voor de belastingbetaler. In de tweede plaats meent de EC dat - ondanks de algehele markt oriëntatie van het GLB - marktinterventie-instrumenten nodig zijn om in tijden van lage prijzen en ernstige marktverstoringen in te kunnen grijpen.

In de derde plaats wil de EC het functioneren van de voedselketen verbeteren om zo een meer evenwichtige machtsverhouding tussen de verschillende partijen in de kolom te bewerkstelligen.

Drie beleidsopties voor het GLB

Aan het eind van haar mededeling (EC, 2010a) komt de EC niet met een blauwdruk voor de inrichting van het GLB na 2013, maar schetst zij drie mogelijke ontwikkelingspaden: handhaving van de status quo, een vergroening van het GLB en een radicale afslanking van het GLB (tabel 3.1). Over de gevolgen van de beleidsopties voor het GLB-budget laat de EC zich niet uit. De EC ziet de drie beleidsopties als haar bijdrage aan het debat over de toekomst van het GLB. Na overleg met de Raad van Landbouwministers, het Europees Parlement en andere betrokkenen, zal de EC naar verwachting in de herfst van 2011 met wetgevende voorstellen komen voor het GLB na 2013. In deze voorstellen kan dan rekening worden gehouden met het beschikbare GLB-budget voor de periode 2014-2020, dat in het Meerjarig Financieel Kader voor het EU-budget in juni 2011 bekend zal worden gemaakt (Agra Europe, 2011a).

Hoewel de EC-beleidsopties een breed spectrum bestrijken, lijkt het waarschijnlijk dat in het toekomstige GLB de bedrijfstoelagen worden vervangen door een basisinkomens-toeslag en een toeslag voor groene diensten, er meer gelijkheid in de toeslagen tussen lidstaten komt, er enige marktinterventie mogelijk blijft en de nadruk op de nieuwe uitdagingen van het *Health Check*-akkoord (2008) (klimaatverandering, waterbeheer, biodiversiteit, hernieuwbare energie en innovatie) wordt gehandhaafd. Deze brede kaders werden in een debat over de toekomst van het GLB - gehouden in de Landbouwrapport in september 2010 - in een Frans-Duitse *position paper* verwoord (Agra Europe, 2010a). De kaders laten nog veel ruimte voor een precieze invulling van de details, zoals de voorwaarden aan de toeslag voor groene diensten.

Reacties lidstaten op EC-mededeling

De reacties van de lidstaten op de EC-mededeling van november 2010 hebben vooral betrekking op onderdelen ervan. Zo wil het Verenigd Koninkrijk (VK) een sterkere tweede pijler; vragen Frankrijk en vele andere lidstaten om een ambitieus GLB-budget, terwijl Duitsland en het VK juist vinden dat het GLB-budget wel wat omlaag kan; waarschuwen Duitsland, Litouwen, Oostenrijk, Polen en het VK ervoor dat de vergroening van de toeslagen in de eerste pijler leidt tot een opheffing van de scheiding tussen de eerste en de tweede pijler; en wijzen veel lidstaten erop dat de vergroeningstoelagen in de eerste pijler niet tot een hogere administratieve lastendruk mogen leiden (Agra Europe, 2010b).

Ook het Europees Parlement heeft zijn zorgen geuit over de administratieve lasten die gepaard kunnen gaan met de vergroening van de eerste pijler (Agra Europe, 2010c). Nederland verwelkomt het idee van de EC om de bedrijfstoelagen te gebruiken voor gerichte betalingen voor groene diensten en wil deze daarnaast gebruiken voor het

Tabel 3.1 De drie beleidsopties van de EC voor het GLB na 2013		
Optie 1		
Geleidelijke verandering van het bestaande beleid en een gelijkmatiger verdeling van de bedrijfstoelagen over lidstaten		
Bedrijfstoelagen	Marktinstrumenten	Plattelandsbeleid
- geen verandering in het systeem; - meer gelijkheid in de bedrijfstoelagen per ha tussen lidstaten.	- versterking risico-instrumenten; - vereenvoudiging bestaande marktinstrumenten.	- handhaven van de 'Health Check'-oriëntatie met extra middelen voor de nieuwe uitdagingen (klimaatverandering, waterbeheer, biodiversiteit, hernieuwbare energie en innovatie).
Optie 2		
Een verschuiving naar een duurzamer GLB en een evenwichtiger verhouding tussen beleidsdoelen, boeren en lidstaten door gerichte betalingen		
Bedrijfstoelagen	Marktinstrumenten	Plattelandsbeleid
- verandering van het systeem; nieuwe directe betalingen bestaan uit: a) een basistoelag als inkomensondersteuning; b) een verplichte, aanvullende toeslag voor het verlenen van groene diensten; c) een aanvullende compensatie voor natuurlijke handicaps; d) een vrijwillig gekoppelde betaling voor specifieke sectoren en regio's. - meer gelijkheid in de bedrijfstoelagen per ha tussen lidstaten.	- Verbetering en vereenvoudiging van bestaande marktinstrumenten.	- grotere inzet op milieu, klimaatverandering en/of herstructurering en innovatie en regionale/lokale initiatieven; - versterking bestaande risico-instrumenten; - evt. enige herverdeling van fondsen tussen lidstaten.
Optie 3		
Een radicale hervorming van het GLB met een sterke nadruk op milieu- en klimaatdoelen en uitfasering van de eerste pijler		
Bedrijfstoelagen	Marktinstrumenten	Plattelandsbeleid
- uitfaseren bedrijfstoelagen; - beperkte directe betalingen voor maatschappelijke diensten en natuurlijke handicaps.	- afschaffen van alle marktinstrumenten, behalve een vangnet voor crisissituaties.	- alleen maatregelen gericht op milieu-aspecten en het tegengaan van klimaatverandering.
Bron: EC (2010a).		

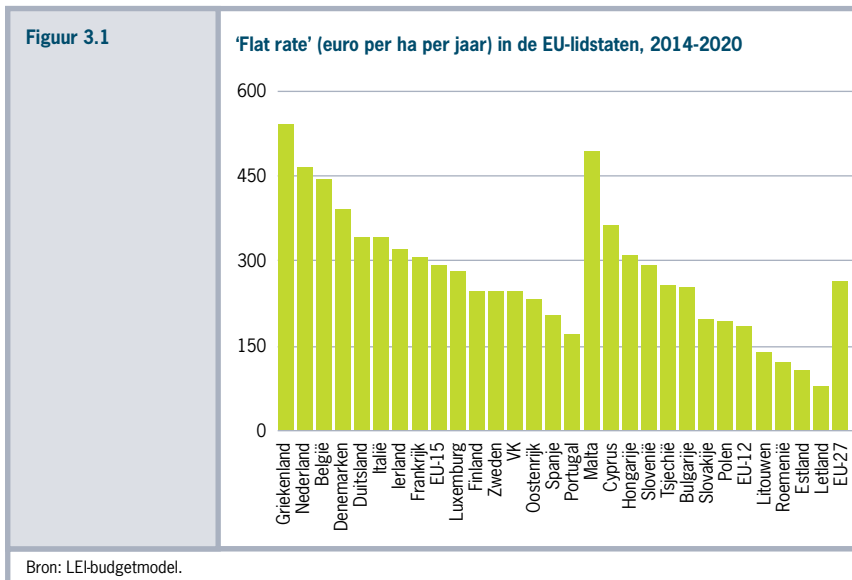
versterken van de concurrentiekracht, innovatie en verduurzaming van de landbouwsector (EL&I, 2011). Verder wil Nederland de mogelijkheid om eerste pijler-betalingen aan probleemgebieden te doen uitbreiden tot andere maatschappelijke waardevolle gebieden. De tweede pijler zou volgens Nederland alleen op de landbouwsector en het agrarische grondgebruik gericht moeten zijn, terwijl het budget ervoor wel wat omhoog kan.

Eind maart kwam Hongarije - voorzitter van de EU in de eerste helft van 2011 - met een reactie op de EC-mededeling, die door de meeste leden van de Landbouwrap werd gesteund, uitgezonderd Denemarken, Zweden, het VK, Estland, Letland, Litouwen en Malta (Agra Europe, 2011b). Deze reactie weerspiegelt in grote lijnen de brede kaders van de Frans-Duitse position paper; de suggestie van de EC om een deel van de huidige

bedrijfstoeslagen te besteden aan eerste pijler-betalingen voor gebieden met natuurlijke handicaps is echter afgewezen om de scheiding tussen de eerste en tweede pijler zuiver te houden.

3.1.2 Discussie hoogte bedrijfstoeslagen

De hoogte van de bedrijfstoeslag in de eerste pijler verschilt nogal per ha, per bedrijf en per land. In de EU-15 zijn de bedrijfstoeslagen afgeleid van historische productie en politieke beslissingen in het verleden, terwijl de bedrijfstoeslagen in de nieuwe lidstaten alleen zijn gebaseerd op historische productie. Als we de nationale envelop met bedrijfstoeslagen delen door het totaal aantal ha landbouwareaal per lidstaat, ontstaat een *flat rate* per ha die kan worden gebruikt om het niveau van de bedrijfstoeslagen tussen lidstaten met elkaar te vergelijken (figuur 3.1). De gemiddelde flat rate in de EU-15 bedraagt 295 euro per ha, die in de nieuwe lidstaten 187 euro per ha. Zowel in de EU-15 als in de groep van nieuwe lidstaten (EU-12) zijn er landen die hoger of lager dan het gemiddelde uitkomen. De flat rate in Nederland bedraagt zo'n 430 euro per ha.

Beperkte budgetverschuiving leidt al tot minder uiteenlopende bedrijfstoeslagen

De nieuwe lidstaten - onder aanvoering van Polen - maken zich sterk voor een forse verkleining van de verschillen in de hoogte van de bedrijfstoeslagen (Agra Europe, 2010i), terwijl de EC en de oude lidstaten eerder denken aan een beperkte vermindering. Omdat het niet waarschijnlijk is dat het GLB-budget na 2013 omhoog zal gaan, betekent

een verkleining van de verschillen in de flat rate tussen lidstaten dat het GLB-budget anders moet worden verdeeld over de lidstaten. Lidstaten met een relatief hoge flat rate moeten inleveren ten gunste van lidstaten met een relatief lage flat rate. Berekningen laten zien dat beperkte verschuivingen van het GLB-budget tussen de oude en nieuwe lidstaten al leiden tot een forse reductie van de verschillen in de flat rate (tabel 3.2). Een vermindering van 16% van het eerste pijler-budget van de oude lidstaten, waarvan de helft wordt overgeheveld naar het eerste pijler-budget van de nieuwe lidstaten en de andere helft naar het tweede pijler-budget van de oude lidstaten, levert gemiddeld al een gelijke flat rate op in de EU-15 en de EU-12. In Nederland komt de flat rate in dat geval uit op zo'n 360 euro per ha.

Tabel 3.2		Flat rate per ha (in euro per jaar) in de EU bij verschillende kortingen van het eerste pijler-budget van de EU-15, 2014-2020					
Reductie P1-budget EU-15 met tweemaal ^a	Nieuw budget EU-15, 2014-2020 (mln. euro)		Nieuw P1-budget EU-12, 2014-2020 (mln. euro)	Flat rate per ha (euro per jaar)			Flat rate EU-12 als % flat rate EU-15
	P1	P2		EU-15	EU-12	EU-27	
10%	205.669	76.914	88.589	236	264	244	112
8%	215.952	71.772	83.447	248	249	248	100
7,5%	218.523	70.486	82.161	251	245	249	98
5%	231.377	64.059	75.734	265	226	254	85
2,5%	244.232	57.632	69.307	280	207	260	74
1%	251.944	53.776	65.451	289	195	263	67
0% ^b	257.086	51.205	62.880	295	187	265	63

a De helft van de totale reductie van het eerste pijler-budget in de EU-15 wordt gebruikt voor het opheffen van het eerste pijler-budget in de nieuwe lidstaten; de andere helft wordt gebruikt voor een verhoging van het tweede pijler-budget in de EU-15;

b P1-budget 2014-2020 gebaseerd op Annex VIII van EG-Verordening 73/2009 en P2-budget 2014-2020 gelijk aan P2-budget in 2007-2013.

Bron: LEI-Budgetmodel.

Gelijke flat rate kent nadelen

De EC is om verschillende redenen geen voorstander van een gelijke flat rate in de oude en nieuwe lidstaten (EC, 2011a). Ten eerste leidt een gelijke flat rate niet tot een gelijke verdeling van de toeslagen over bedrijven, omdat de toeslag per bedrijf afhankelijk wordt van het aantal ha per bedrijf. Ten tweede zijn de economische omstandigheden in de lidstaten heel verschillend: een overall gelijke flat rate geeft een hele andere bijdrage aan het landbouwinkomen in lidstaten met hoge inkomensniveaus dan in lidstaten met lage. Ten derde wordt een deel van de flat rate gekapitaliseerd in de grondprijs. Dat kan - met name in de nieuwe lidstaten, waar de flat rate boven de huidige bedrijfstoelage per ha uitkomt en waar de grondprijs dus zal stijgen in het geval van een gelijke flat rate - bedrijfsvergroting in de weg staan. Bovendien moet worden bedacht dat een flat rate in principe geldt voor alle landbouwgrond, terwijl onder het historische stelsel niet alle ha

een bedrijfstoeslag krijgen. Zo leidde de invoering van een hybride flat rate-systeem in Duitsland in 2005 ertoe dat 15% meer boeren inkomenssteun ontvingen dan onder het historisch stelsel (Silvis en van Bruchem, 2009). Bij een gelijkblijvende envelop met nationale toeslagen brengt de overgang van een historische model naar een flat rate-systeem niet alleen een herverdeling van de envelop over de bestaande ontvangers met zich mee, maar moeten de bestaande ontvangers de envelop ook met meer mensen delen.

Inkomensondersteuning blijft belangrijk doel toeslagen

Gelet op de relatief lage inkomens per arbeidskracht in de landbouw, die in de EU-25 minder dan de helft van dat in de gehele economie bedragen, vindt de EC het nodig om met een bedrijfstoeslag de inkomens in de landbouw ook na 2013 te blijven ondersteunen en zo de levensvatbaarheid van de landbouwsector veilig te stellen (EC, 2011a). Het is overigens de vraag of een bedrijfstoeslag per ha daarvoor het meest geschikte middel is.

Het streven van de EC wordt door sommigen als een gemiste kans voor een verdere hervorming van het GLB gezien (Agra Europe, 2010d). Nadat de toenmalige landbouwcommissaris Mac Sharry in 1992 directe betalingen had ingevoerd als compensatie voor prijsverlaging en Fischler Boel deze in 2003 grotendeels had ontkoppeld van de productie, lijkt een omzetting van de directe betalingen in doelgerichte betalingen voor maatschappelijke diensten een logische verdere hervormingsstap. Een dergelijke betaling is beter aan de belastingbetaler uit te leggen dan een compensatiebetaling voor een prijsverlaging uit een ver verleden. Een ruime overgangsfase van de huidige bedrijfstoelagen naar dergelijke doelgerichte betalingen is daarbij nodig om boeren de tijd te geven om hun bedrijfsvoering aan het nieuwe betalingssysteem aan te passen.

3.1.3 Zuivelmarkt

De sterke prijsfluctuaties sinds 2007 in de zuivelsector vormden voor de EC de aanleiding om in november 2009 een *High Level Group* Zuivel te installeren, die zich moest beraden op mogelijkheden om de prijzen op de EU-zuivelmarkt op (middel)lange termijn te stabiliseren, daarmee rekening houdend met de afschaffing van de melkquota in 2015. In juli 2010 deed deze groep een zevental aanbevelingen over contractuele betrekkingen, onderhandelingsmacht van producenten, brancheorganisaties, transparantie, marktmaatregelen, oorsprongsetikettering, en innovatie en onderzoek (High Level Group on Milk, 2010). Op basis van deze aanbevelingen kwam de EC in december 2010 met wetgevende voorstellen voor de zuivelsector voor de jaren 2012-2020 (EC, 2010b).

De EC wil het gebruik van contracten met afspraken over de levering, prijs en volume van rauwe melk tussen melkveehouders en de verwerkende industrie bevorderen. Dergelijke contracten hoeven niet te worden gebruikt door zuivelcoöperaties. Daarnaast wil de EC producentenorganisaties het recht geven om collectief over die contracten te onderhandelen, om zo te komen tot een beter machtsevenwicht tussen boeren en zuivelindustrie. Het aandeel van coöperaties in de melkleveranties verschilt nogal per lidstaat: gemiddeld belooft het zo'n 60%, maar in Nederland ligt het met bijna 90% een stuk hoger (LNV, 2010a). Dit deel van de wetgevingsvoorstellen heeft waarschijnlijk dan ook weinig gevolgen voor Nederlandse melkveehouders. In landen waar de sector slecht is georganiseerd, kan de invoering van contracten daarentegen wel van nut zijn (Agrarisch Dagblad, 2010). Verder wil de EC dat brancheorganisaties zich met vertegenwoordigers van melkveehouders, verwerkers, handelaren en detaillisten in gaan zetten voor onderzoek, kwaliteitsverbetering en promotie van goede veehouderij-praktijken. De transparantie van de keten wil de EC ten slotte verbeteren via het publiceren van statistische gegevens over prijzen, volumes en contracten. Deze laatste twee voorstellen weerspiegelen bestaande praktijken, en het is dan ook de vraag of de EC met deze wetgevende voorstellen voor de zuivelsector stabielere prijzen op de zuivelmarkt bereikt.

Alleen Nederland, Denemarken en Cyprus melken boven hun quotum

Na het herstel van de melkprijzen in de tweede helft van 2009, gingen ze in 2010 verder omhoog. Eind december 2010 lag de gemiddelde melkprijs-af boerderij in de EU-27 op ruim 33 eurocent per kg, wat zo'n 18% hoger was dan in maart 2010 en 36% boven het dieptepunt van mei 2009 (EC, 2011b). De melkquota worden de laatste jaren in de meeste lidstaten niet meer volgemolken; alleen Nederland (0,4%), Denemarken (0,4%) en Cyprus (0,3%) lieten in het quotumjaar 2009/2010 een overschrijding zien (EC, 2010c). Voor de EU-27 kwam de overschrijding van het quotum in 2009/2010 uit op zo'n 7%. De overschrijding geeft aan dat de melkquota niet meer bindend zijn voor de melkproductie. De EC ziet dan ook geen aanleiding om voor 2015 tot een verdere quotumverruiming over te gaan dan die al bij het Health Check-akkoord in 2008 is afgesproken: het merendeel van de lidstaten koerst al af op een 'zachte landing', waarbij de zuivelsector zich geleidelijk aan kan passen aan het verdwijnen van de melkquota in 2015. Nederland, Denemarken en Cyprus kunnen daarentegen met een 'harde landing' te maken krijgen, waarbij er een schoksgewijze vergroting van het aanbod plaatsvindt en een abrupte daling van de prijzen. Nederland toont zich dan ook ongelukkig over het uitblijven van een verdere quotumverruiming en heeft dit ook bij de EC aangekaart (EL&I, 2010).

3.1.4 Plattelandsbeleid

Via de tweede pijler van het GLB wordt het plattelandsbeleid in de EU-lidstaten mede vormgegeven en gefinancierd. In 2010 hebben de lidstaten een (verplichte) mid-term evaluatie uitgevoerd van het EU-deel van het nationale plattelandsbeleid in de periode 2007-2009. Uit de Nederlandse mid-term evaluatie (Ecorys, 2010) blijkt dat de uitputting van het budget een wisselend beeld geeft per maatregel (tabel 3.3). Voor 8 van de 20 maatregelen uit het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) is in de eerste drie jaar van het programma nog geen 30% van het budget vastgelegd in projecten, terwijl de uitputting van het budget voor de overige maatregelen volgens schema verloopt of zelfs voorloopt. Bij de interpretatie van deze cijfers moet worden bedacht dat het POP traag op gang kwam: goedkeuring voor de uitvoering van het rijksdeel van het POP kwam pas in de zomer van 2007, en die voor het provinciedeel in het voorjaar van 2008. Daarnaast kan het beeld per provincie verschillen: uit DLG-cijfers blijkt bijvoorbeeld dat de uitputting van het budget voor maatregel 313 (bevordering toeristische activiteiten) in de eerste drie jaar in Zeeland zo'n 40% bedroeg tegen bijna 95% in Gelderland. Verder hebben de provincies ook niet allemaal dezelfde maatregelen in as 3 (economische diversificatie en leefbaarheid) en as 4 (LEADER-strategie) opengesteld: zo kan in Gelderland in as 3 alleen gebruik worden gemaakt van maatregel 313 en 323, waar in Zeeland alle as 3 maatregelen open zijn. Sinds eind 2009 lijkt het alsof het storm loopt bij POP2: zo had Zeeland in de herfst van 2010 al zoveel aanvragen voor POP-subsidie binnen dat het nog resterende budget in Zeeland gemakkelijk kon worden geabsorbeerd. Daarop werd besloten om voor as 3 en 4 geen nieuwe aanvragen meer in behandeling te nemen. Van de groep van 8 maatregelen, waarvan de uitputting in de eerste drie jaar achterbleef, lijken met name maatregel 341 en 421 extra aandacht te verdienen. De indruk bestaat dat er weinig behoefte is aan deze maatregelen en dat het budget beter aan andere POP-maatregelen kan worden besteed.

Tabel 3.3		Gecommitteerd overheidsbudget (ELFPO plus nationale bijdrage) voor de maatregelen van POP2, 2007-2009 (% van totaal budget 2007-2013)			
	<30%	30-50%	>50%		
114	Gebruik adviesdiensten	111	Beroepsopleiding en voorlichting	124	Samenwerking bij innovatie
125	Infrastructuur land- en bosbouw	121	Modernisering landbouwbedrijven	214	Landbouwmilieubetalingen
132	Deelname landbouwers aan voedselkwaliteitsregelingen	212	Bergboerenregeling	221	Eerste bebossing landbouwgrond
216	Niet-productieve investeringen	322	Dorpsvernieuwing	313	Bevordering toeristische activiteiten
311	Diversificatie niet-agrarische activiteiten			321	Basisvoorzieningen
312	Steun micro-ondernemingen			323	Opwaardering landelijk erfgoed
341	Verwerving vakkundigheid voor plaatselijke ontwikkelingsstrategie			41	Invoeren LEADER-benadering
421	Uitvoering samenwerkingsprojecten			431	Beheer Plaatselijke Groep

Bron: Ecorys (2010); bewerking LEI.

3.2 **Beleid op het gebied van voedsel en dierenwelzijn**

3.2.1 **Europees logo voor biologische producten**

Logo's op etenswaren worden doorgaans in het leven geroepen om consumenten of producenten te activeren. Zij verwijzen naar gezondheidskwaliteiten of duurzaamheidsaspecten van voedingsmiddelen, hebben tot doel een wijze van productie te beschermen en te borgen, levensmiddelenfabrikanten aan te moedigen hun producten gezonder of duurzamer te maken dan wel consumenten te informeren en ze te helpen hun voedselkeuzes te maken. Logo's op eten kunnen dus om meerdere redenen fungeren als een aantrekkelijk uithangbord. Het Europese biologo voegt hier een minder gangbare doelstelling aan toe. Het op 1 juli 2010 geïntroduceerde nieuwe Europese logo voor biologische producten (figuur 3.2) is ontstaan uit de behoefte aan een herkenbaar biologisch certificaat voor alle Europese lidstaten.

Europees biologo als oplossing voor hercertificering

Minder conventioneel is de inzet van het Europese biologo voor het uitbannen van de praktijk van hercertificering. Hercertificering was nodig als een certificaat dat in het ene land was afgegeven, in een ander land niet werd geaccepteerd. Als bijvoorbeeld in België gecertificeerde biologische producten in Engelse supermarkten werden verkocht, moesten ze opnieuw worden gecertificeerd door de Soil Association in Engeland. Dit heeft een kostprijsverhogend effect. Belangrijke redenen voor deze praktijk waren bescherming van de eigen markt of van de marktwaarde van het nationale logo. Volgens Brussel zijn dit obstakels voor het goed functioneren van de EU-markt. Om de verkoop van uit andere EU-landen geïmporteerde biologische producten efficiënter te laten verlopen, is het Europese biologo als breekijzer ingezet. Met een EU-logo, dat gratis is te gebruiken, is hercertificering van buitenlandse producten overbodig geworden. Al tijdens het uitrollen van het EU-certificaat zijn alle nationale Europese certificeerders tot afspraken gekomen over het accepteren van elkaars keurmerken.

Figuur 3.2

Europees logo voor biologische producten

Met deze uitwerking heeft het EU-biologo voortijdig zijn doelstelling bereikt.

Aanzienlijk minder ver is het Europese biologo met het veroveren van een plaats in het schap van biologische voedingsmiddelen. Het EU-biologo heeft nog een flinke weg te gaan tot het verplicht wordt op 1 juli 2012 en bevindt zich nu in de overgangstermijn tussen introductie en verplichting. Het aandeel van producten met een Europees biologo in de totale omzet aan buitenlandse biologische producten is nog klein. In Nederlandse supermarkten (excl. Aldi, Lidl, Bas van der Heijden, Digros en Dirk van den Broek) ging het in 2010 bijvoorbeeld slechts om circa 10% van de totale biologische omzet (LEI-database Monitor Duurzaam Voedsel). Dit komt onder andere doordat producten die na 1 juli 2010 zijn geproduceerd en die voldoen aan de voorschriften, nog tot 1 juli 2012 mogen worden verpakt en verhandeld in oude verpakkingen.

3

3.2.2 Dioxinecrisis in Duitsland

Eind 2010 werd een dioxinebesmetting gemeld in veevoeder in Duitsland. Dioxine is een verzamelnaam voor diverse dioxinestoffen met verschillende toxiciteit. Deze stoffen komen vrij bij verbrandingsprocessen en worden opgeslagen in lichaamsvet. EG-Verordening 1881/2006 geeft maximale dioxinegehalten voor levensmiddelen (EC, 2006). Consumenten die teveel dioxines binnen krijgen kunnen gezondheidsklachten ondervinden. Naast deze schade voor de volksgezondheid, leidt een dioxinevervuiling op verschillende terreinen tot directe en indirecte schade. De getroffen bedrijven krijgen te maken met vernietiging van producten en dieren, en met omzetverlies; bij andere producenten kan prijsdaling en marktverlies optreden. Er ontstaat imagoschade bij afnemers en consumenten en het gaat gepaard met kosten voor overheden en toezichthouders. Uit het alarmeringssysteem voor voedsel en veevoer van de EC blijkt dat regelmatig dioxinebesmettingen worden gemeld. Tussen 2006 en half maart 2011 ging het om ruim 100 meldingen in levensmiddelen en veevoer, waarvan er 58 veehouderij-gerelateerd waren: 48 in voer en 10 in dierlijke producten (EC, 2011c). Sommige van deze incidenten komen in de pers, zoals de besmetting van lers varkensvlees (december 2008), de besmette biologische eieren in Duitsland (mei 2010) en de veevoerbepoening van eind december 2010 in Duitsland.

Veel Duitse veehouderijbedrijven op slot, varkensvleesprijs omlaag

Door de Duitse dioxinecrisis werden bijna 4.800 Duitse veehouderijbedrijven, die mogelijk besmet voer hadden afgenomen, op slot gezet. Deze bedrijven waren verspreid over acht deelstaten; het ging daarbij voor zo'n twee derde om varkensbedrijven. Deze bedrijven lopen directe schade op. Zij mogen tijdelijk geen producten leveren en lopen daardoor opbrengsten mis, terwijl hun kosten wel doorgaan. In maart 2011 zijn alle bedrijven weer vrijgegeven.

Duitse consumenten reageerden op de crisis door tijdelijk minder varkensvlees te eten, zodat een overaanbod ontstond. Hierdoor ging de prijs voor varkensvlees omlaag. Marktschade is nauwelijks te kwantificeren, omdat dit niet alleen afhangt van direct omzetverlies, maar ook samenhangt met bijvoorbeeld afnemers die afhaken. Een ruwe indicatie van de directe marktschade kan worden afgeleid uit het prijsverloop van slachtvarkens. Hortmann-Scholten (2011) becijferde de directe schade per eind januari 2011 door prijsdalingen voor de Duitse primaire landbouw op 101 mln. euro, waarvan 75 mln. voor de varkenssector.

Nederlandse varkensprijzen meegezogen in Duitse prijsval

Nederland was op meerdere manieren bij het incident betrokken. Ten eerste bleek dat de besmette vetzuren in opdracht van een Nederlands bedrijf aan Duitsland waren geleverd. Overigens trof dit bedrijf geen blaam. Ten tweede werden twee besmette partijen eieren aan Nederland geleverd, die konden worden getraceerd en geblokkeerd. Ten derde werd de Nederlandse veehouderij getroffen doordat de marktprijs voor slachtdieren - vooral varkens - in Duitsland sterk daalde en de Nederlandse prijs meezoog. In vergelijking met de Duitse prijsval, maximaal 34 cent per kg slachtgewicht, bleef de prijsdaling in Nederland beperkt tot maximaal 20 cent. Het leidde tot een omzetverlies van circa 16 à 17 mln. euro, wat overeenkomt met nog geen procent van de totale marktwaarde van slachtvarkens op jaarbasis van 2,1 mrd. euro (2010). De Nederlandse prijsdaling is relatief beperkt gebleven door een gezamenlijke inspanning van de verschillende partijen in de varkenskolom (AD, 2011a). Naast de directe schade voor de vele bedrijven die tijdelijk niet mochten afleveren, was de marktschade voor de Duitse veehouderijbedrijven dus ook groter dan in Nederland. De schade in andere sectoren dan de varkenshouderij is minder groot. Voor de Nederlandse leghennensector wordt de marktschade vanwege lagere marktprijzen geschat op circa 3 miljoen euro (Pluimveehouderij, 2011).

Door het overaanbod van varkensvlees kregen ook andere EU-lidstaten met prijsdalingen te maken. Zo ging de prijs voor varkensvlees in Oostenrijk met 21 cent omlaag en in België met 18 cent (EC, 2011d). Dit toont aan dat de varkensmarkten in deze landen onderling sterk verweven zijn. De prijsvorming in Denemarken en het VK werd veel minder beïnvloed: hier daalden ze slechts met 4-5 cent. Denemarken exporteert veel naar het Verre Oosten, waaronder Japan. Het VK importeert vooral, zowel uit Duitsland alsook uit Denemarken en Nederland. Er was wel een prijseffect zichtbaar in landen in Midden-Europa, zoals Polen, Slowakije, Roemenië, Hongarije en Slovenië. Deze landen worden door Duitsland, of door andere landen die sterk door de Duitse prijsvorming zijn beïnvloed, beleverd. Er is dus een afwentelingseffect zichtbaar, waarbij landen die nauw verweven zijn met de Duitse markt een prijseffect ondervinden.

Particuliere Opslagregeling open en adviesgroep ingesteld

Op 1 februari van dit jaar heeft de EC de particuliere opslagregeling voor varkensvlees opengesteld om vlees tijdelijk (voor 90-150 dagen) uit de markt te kunnen nemen (Agra Europe, 2011c). Vleesbedrijven ontvangen hiervoor een vergoeding van de EU voor waardeverlies (bevroren vlees is minder waard dan vers vlees) en voor opslagkosten. Er is in totaal 131.000 ton varkensvlees opgeslagen, wat overeenkomt met bijna 9% van de EU-productie tijdens de openstelling van de opslagregeling. Daarvoor heeft de EC zo'n 58 mln. euro betaald. De opslagregeling is bedoeld om een bodem te leggen in geval van een sterk dalende marktprijs. Op het moment dat besloten werd om de opslagregeling open te stellen, was nog niet duidelijk of de marktprijs inderdaad een vrije val zou maken. Achteraf bleek de prijsval nogal mee te vallen.

De dioxinecrisis kwam op een moment dat de veehouderij opnieuw te maken had met sterk gestegen voerprijzen, waardoor de economische situatie op veel varkensbedrijven in de EU toch al onder druk stond. De EC heeft vanwege deze economische situatie besloten een uitgebreide adviesgroep in te stellen, die met aanbevelingen voor verbetering van de varkensmarkt moet komen. De adviesgroep heeft een minder zware opdracht dan de *High Level Group* voor zuivel die in 2009 is ingesteld (AD, 2011b), omdat de varkensmarkt veel minder is gereguleerd dan de zuivelmarkt.

3.2.3 Dierenwelzijn

Uit diverse evaluaties van de eerste Europese dierenwelzijnsstrategie voor de periode 2006-2010 (Paulsen, 2010; GHK, 2010) blijkt dat er geen aanleiding is om de tot nu toe gevolgde koers ingrijpend te wijzigen. Regelgeving heeft ervoor gezorgd dat het dierenwelzijn van kalveren, varkens, legkippen en proefdieren is verbeterd en dat er bij het dierentransport stappen vooruit zijn gezet. Een andere belangrijke vaststelling is dat de minimumnormen voor dierenwelzijn geen economische bedreiging vormen voor houders van productiedieren of bedrijven die proeven met dieren doen. Wel wijzen de evaluatoren op de noodzaak van een meer geharmoniseerde handhaving van de normen. Ook de communicatiestrategie naar het publiek is voor verbetering vatbaar. Kortom, er is vooruitgang geboekt, maar er is nog genoeg te doen.

Dierenwelzijn en duurzaamheid geen 'natuurlijke' maatjes

Een opvallende conclusie van de evaluatoren is dat het dierenwelzijnsbeleid grosso modo als complementair en consistent wordt beschouwd met andere beleidsdomeinen, zoals milieu en plattelandontwikkeling. Hoogstens zou tussen dierenwelzijn en milieu een *trade-off* kunnen bestaan, maar er zijn geen significante conflicten (GHK 2010: 4, 91). Dit zegt waarschijnlijk meer over de gescheiden werelden binnen de beleidsvorming dan over de realiteit.

Dierenwelzijn en duurzaamheid - in de zin van de effecten van vleesproductie op het milieu - zijn geen 'natuurlijke' maatjes. Zo is dierenwelzijn gediend met uitloopmogelijkheden, maar dit vergt wel meer grond en gaat vaak gepaard met meer emissies en een slechtere voederconversie. De associatie dat consumptie van diervriendelijk geproduceerd vlees gepaard gaat met duurzame ontwikkeling, kan dan ook van de hand worden gewezen. Als de consument met zijn vleesconsumptie de duurzaamheid van de productie wil beïnvloeden, dan kan hij dat beter doen door minder vlees te eten.

Naar verwachting komt de EC medio 2011 met een nieuw actieplan voor dierenwelzijn (LNV, 2010b). Het voormalige ministerie van LNV pleitte vorig jaar voor verdergaande doelstellingen, waarbij het de nadruk legt op zaken als een castratiestop van biggen, het tegengaan van de huidige waterbadmethode voor het bedwelmen van pluimvee, een herziening van de Varkensrichtlijn en Transportverordening, en regelgeving voor het welzijn van melkvee, (opfok)vleeskuikenunderdieren, kalkoenen, nertsen en konijnen.

Invoering van het verbod op legbatterijen per 2012

Volgens EU-Richtlijn 1999/74/EC (Europese Raad, 1999) is het gebruik van legbatterijen als huisvestingssysteem voor leghennen vanaf 2012 verboden. Hoewel producenten in de EU-15 ruim de tijd hebben gehad om de huisvesting aan te passen, blijkt dat voor een aanzienlijk deel van de leghennen nog steeds legbatterijen worden gebruikt, vooral in Spanje, Italië en Frankrijk (Agra Europe, 2010e). Eind 2010 zat naar schatting nog zo'n 20-25% van de EU-leghennen in batterijen. Hoewel de nieuwe lidstaten onder leiding van Polen tijdens de Landbouwradaad in februari 2011 hebben gevraagd om uitstel van het verbod vanwege de relatief korte aanpassingstijd sinds hun toetreding tot de EU, blijken de meeste lidstaten toch vast te willen houden aan invoering van het verbod per 2012 (Agra Europe, 2011d). Het uitstelverzoek klinkt sommigen nogal onwaarschijnlijk in de oren omdat pluimveehouders in Midden-Europa stallen hebben gebouwd met in de EU-15 gesloopte legbatterijen, daarbij anticiperend op een mogelijk niet doorgaan van het verbod. Er is nog geen oplossing gevonden voor de vraag wat er in 2012 met de eieren moet gebeuren, die nog in legbatterijen zijn gelegd. Als ze uit de markt zouden worden gehaald, zal het gat onmiddellijk worden opgevuld door import van eieren uit derde landen, die niet aan dezelfde dierenwelzijnseisen voldoen als de EU-eieren. Dit benadeelt de concurrentiepositie van die EU-producenten, die volgens de eisen van de EU-Richtlijn investeringen hebben gedaan in diervriendelijker huisvestingssystemen.

3.3 **Uitgaven landbouwbeleid**

De GLB-uitgaven kwamen in 2009 uit op zo'n 43,5 mrd. euro (tabel 3.4) en zullen in 2010 op ongeveer 44 mrd. euro uitkomen (Agra Europe, 2010h). Door de infasering van

de directe toeslagen in de nieuwe lidstaten, neemt deze begrotingspost jaarlijks toe. Daarentegen vertonen de uitgaven voor interventie en restituties een dalende trend. Doordat de slechte marktomstandigheden in 2009 noopten tot veelvuldig interveniëren in met name de zuivel- en granenmarkt, heeft de daling zich in 2009 niet voortgezet. Ook voor 2010 valt geen afname van de interventie-uitgaven te verwachten, hoewel het begrote budget voor marktinterventies in 2010 vanwege de aantrekkende zuivelprijzen niet is uitgeput. Daardoor bleef een botsing van het budget voor het GLB en het Gemeenschappelijk Visserijbeleid tegen het afgesproken financiële plafond van bijna 60 mrd. euro (Agra Europe, 2009) - waar begin 2010 nog voor werd gevreesd - uit.

Tabel 3.4		EU-uitgaven (mln. euro) voor het markt-, prijs- en inkomensbeleid in de landbouw, 1985-2009									
	1985	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Interventie	12.991	17.168	1.797	5.166	5.090	5.348	5.630	3.657	3.701	3.704	
w.v. opslag	4.428	4.738	339	951	322	852	757	-107	148	173	
Directe toeslagen	- ^a	2.223	24.409	25.449	29.825	33.701	34.051	37.046	37.569	39.114	
Restituties	6.716	7.063	7.802	5.646	3.384	3.052	2.494	1.445	925	650	
Totaal markt-, prijs- en inkomensbeleid landbouw^b	19.707	26.454	34.008	36.261	38.299	42.101	42.175	42.121	42.181	43.454	
Als % van totaal											
Interventie	66	65	5	14	13	13	13	9	9	9	
w.v. opslag	22	18	1	3	1	2	2	0	0	0	
Directe toeslagen	0	8	72	70	78	80	81	88	89	90	
Restituties	34	27	23	16	9	7	6	3	2	1	
Totale EU-budget	28.833	45.608	68.409	83.450	100.139	104.835	106.576	113.953	116.545	118.361	
<i>Aandeel landbouw in totale EU-budget (%)</i>	63,3	58,0	49,7	43,5	38,2	40,2	39,6	37,0	36,2	36,7	
^a Directe toeslagen in 1985 vallen onder interventie; ^b afzonderlijke bedragen in 2007-2009 tellen niet op tot totaal vanwege verrekeningen met betalingen EU-Plattlandsbeleid 2000-2006.											
Bron: EC, diverse Jaarverslagen van het EOGFL en EC (2010g), bewerking LEI.											

Nieuw Meerjarig Financieel Kader voor EU-budget

Naar verwachting komt de EC in juni 2011 met voorstellen voor een nieuw Meerjarig Financieel Kader, waarin de omvang van het EU-budget voor een meerjarige periode na 2013 wordt geschetst. Volgens het Verdrag van Lissabon belooft deze periode minimaal 5 jaar, maar het kan ook bijvoorbeeld tweemaal 5 jaar zijn met een tussentijdse evaluatie (EC, 2010e). In deze tijd van overheidsbezuinigingen ligt het niet voor de hand dat het EU-budget zal stijgen ten opzichte van de Financiële Perspectieven 2007-2013.

Waarschijnlijker is dat het EU-budget hooguit nominaal gelijk blijft. Dit is conform de wens van Duitsland, Finland, Frankrijk, Nederland en het VK (Agra Europe, 2010f). De nieuwe lidstaten willen daarentegen graag een hoger EU-budget, met name voor investeringen in infrastructuur. De EU-budgetcommissaris heeft laten doorschemeren dat het GLB-budget zijn neerwaartse trend zal blijven volgen (EC, 2010e). Tussen 1990 en 2010 is het aandeel van het GLB in het totale EU-budget gedaald van zo'n 60% naar minder dan 40% (tabel 3.4). Uitgaande van een nominaal gelijkblijvend EU-budget, zou dit dus neerkomen op een kleiner budget voor het GLB na 2013.

EC wil nieuwe Europese belasting

De EU heeft vier bronnen van inkomsten, de zogenaamde 'eigen middelen': douaneheffingen en landbouwheffingen (de traditionele eigen middelen; circa 14% van de inkomsten), btw-afdrachten (circa 15% van de inkomsten) en afdrachten op basis van het BNI van de lidstaten (circa 65% van de inkomsten) (BZ, 2011). De EC overweegt om de btw-afdrachten te vervangen door een nieuwe Europese belasting op bijvoorbeeld de financiële sector, veilingopbrengsten van CO₂-emissierechten, btw, energie of vennootschapsinkomsten (EC, 2010e). Daarmee hoopt de EU een eind te maken aan de ongelijkheid in de afdrachten van de EU-lidstaten aan Brussel. Het recht om belasting te heffen is een belangrijke bevoegdheid, die de sleutel vormt tot het herverdelen van welvaart. Het idee dat de EU zelf belasting wil gaan heffen, stuit dan ook op verzet van veel lidstaten, waaronder Duitsland, Frankrijk, Nederland en het VK (Agra Europe, 2010g; BZ, 2010). Nederland is van mening dat het heffen van belasting een nationale bevoegdheid van de lidstaten is.

België, Nederland en Denemarken grootste netto-betalers in 2009

Niet alleen de ongelijkheid in de afdrachten van lidstaten aan de EU, maar ook de ongelijke verdeling van de uitgaven van de EU over lidstaten leidt tot veel wrevel, vooral bij lidstaten die vinden dat zij verhoudingsgewijs veel meer bijdragen aan de EU dan ze ontvangen. De nettobetalingpositie wordt vaak gebruikt om de lusten en lasten van een lidstaat uit te drukken. Zo droegen België, Nederland en Denemarken in 2009 relatief het meeste af aan de EU (ca. 0,4% van het BNI, tabel 3.5). Ook de overige EU15-lidstaten, met uitzondering van de vier traditionele cohesielanden Griekenland, Ierland, Portugal en Spanje, droegen in 2009 meer af dan ze ontvingen (EC, 2010d). De nieuwe lidstaten zijn allemaal netto-ontvangers. Deze landen ontvangen relatief veel geld voor duurzame groei om de economische ontwikkeling te bevorderen.

De betalingspositie neemt alleen de ontvangsten en afdrachten van een lidstaat van en aan het EU-budget in ogenschouw. De voordelen van het lidmaatschap van de EU strekken echter veel verder dan een dergelijke boekhoudkundige berekening van lusten en lasten laat zien, zoals de voordelen die samenhangen met de interne markt, economische integratie, politieke stabiliteit en veiligheid. Uit schattingen blijkt dat het

inkomen per hoofd in België en Nederland 6-7% lager zou zijn zonder toegang tot de interne markt (tabel 3.5). Andere EU15-lidstaten ondervinden door hun perifere ligging minder voordeel van de interne markt. De Nederlandse en Belgische belastingbetalers profiteren dus veel meer van de EU dan die in de perifere lidstaten (Bergeijk, 2011).

Tabel 3.5		Lusten en lasten van de EU in enkele EU-15 lidstaten		
	Schatting voordeel markttoegang en -nabijheid (% van BBI/capita)	BNI, 2009 (mrd. euro)	Nettobetalingspositie, 2009 (% BNI)	
België	7	340,1	-0,43	
Nederland	6	557,1	-0,36	
Denemarken	3	229,4	-0,36	
Italië	2	1494,6	-0,27	
Finland	-2	170,9	-0,25	
Frankrijk	4	1934,4	-0,25	
Zweden	-1	291,5	-0,24	
Oostenrijk	2	274,0	-0,16	
Verenigd Koninkrijk	4	1598,1	-0,09	
Ierland	1	132,8	0,04	
Spanje	-2	1031,4	0,17	
Griekenland	-4	230,9	1,41	
Portugal	-3	157,2	1,43	

Bron: Boulhol en Serres (2010) en EC (2010d).

3.4 Productie- en inkomensontwikkeling in de EU-landbouw

De prijzen voor landbouwproducten en aangekochte productiemiddelen waren in 2010 hoger dan in 2009, terwijl de volumes wat kleiner waren (Eurostat, 2010). De waarde van de landbouwproductie in de EU-27 lag in 2010 zo'n 4% boven die van 2009, waarbij de waarde van de plantaardige sector (6%) sterker toenam dan die van de dierlijke sector (2%) (tabel 3.6). In België, Estland, Ierland en Hongarije groeide de landbouwproductiewaarde met 10% of meer. Alleen op Malta was sprake van een lagere productiewaarde.

In meeste lidstaten minder plantaardige producten geoogst

In de EU-27 nam het volume van alle plantaardige producten, behalve die van olijfolie en eiwithoudende gewassen, in 2010 af. Er werd in 2010 in de EU-27 zo'n 4% minder graan geoogst dan in 2009. In de nieuwe lidstaten, België, Denemarken, Duitsland, Finland, Luxemburg en Zweden was de graanoogst in 2010 zo'n 10% kleiner dan het jaar daarvoor, terwijl de graanoogst in Spanje (9%) en het VK (23%) fors boven die van 2009 uitkwam. De productie van suikerbieten in de EU-27 nam in 2010 met ruim 11% af.

De daling deed zich in de meeste lidstaten voor, met uitzondering van enkele nieuwe lidstaten en Finland. Ook werden er in de EU-27 minder aardappelen geproduceerd (-7%). Denemarken, Ierland, Spanje, Polen, Zweden en het VK waren de enige landen waar de aardappelproductie groter was dan in 2009. De productie van fruit in de EU-27 was in 2010 zo'n 5% lager dan in het jaar daarvoor en die van groenten liep met 3% terug. De daling van de productie van fruit en groenten was in de nieuwe lidstaten aanzienlijk groter dan in de oude lidstaten. De productie van olijfolie in de EU-27 herstelde zich met 17% na de forse krimp in 2009. In Spanje ging de olijfolieproductie in 2010 zelfs met 32% omhoog.

Tabel 3.6		Productie- en inkomensontwikkeling in de EU-landbouw (geraamde mutatie 2009-2010 in %)							
	EU-27	Denemarken	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Verenigd Koninkrijk	Hongarije	Polen	
Waarde landbouwproductie	+4,1	+5,4	+5,9	+4,4	+8,7	+1,0	+7,3	+0,9	
Waarde productie plantaardige sector	+5,9	+9,6	+3,9	+6,3	+12,0	+2,4	+12,5	+2,9	
Waarde productie dierlijke sector	+2,0	+3,9	+8,7	+1,8	+7,1	-0,3	+0,4	-1,2	
Waarde aangekochte productiemiddelen	+1,1	-1,6	+1,4	-3,6	+2,3	+3,4	+2,6	+1,3	
Netto toegevoegde waarde ^a	+11,0	+55,7	+20,0	+31,9	+37,4	-6,8	+12,1	+1,6	
Arbeidsjaareenheden	-1,5	-0,6	-2,0	-1,8	-1,1	-0,4	-2,4	-5,7	
Netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid	+12,6	+56,6	+22,4	+34,4	+39,0	-6,4	+14,9	+7,8	
Index netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid (2005 = 100)	111,1	78,7	124,6	116,3	122,1	121,3	123,3	145,2	
a In reële termen.									
Bron: Eurostat, 2010.									

Fors prijsherstel plantaardige producten

Na de sterke daling van de graanprijzen in 2009 trad in 2010 weer een herstel op, en lagen ze in de EU-27 gemiddeld ruim 20% boven die in het voorgaande jaar. Ook de prijzen van de andere plantaardige producten lagen in 2010 op een hoger niveau dan in 2009. Door het grotere aanbod kwam alleen de prijs van olijfolie in de EU-27 lager uit. Al met al nam de prijs voor plantaardige producten in de EU-27 in 2010 met bijna 10% toe. De sterkste stijging deed zich voor in Hongarije waar het prijsniveau ruim 30% hoger was. Malta en het VK waren de enige lidstaten, waar de prijzen van plantaardige producten in 2010 daalden (beide met 4%).

Ontwikkeling productie en prijzen in dierlijke sector divers

Het volume van de dierlijke productie in de EU-27 nam in 2010 licht toe (0,4%). Daarbij daalde het volume van rundvee (-0,7%) en dat van schapen en geiten (bijna 7%), bleef de

varkensproductie gelijk en was het volume van pluimvee (bijna 3%), melk (1,3%) en eieren (0,5%) groter. De prijzen voor vlees daalden in 2010 in de EU-27 over de gehele linie met 1 à 2% met uitzondering van die voor schapenvlees. De melkprijs in de EU-27 lag in 2010 zo'n 10% boven die van 2009. Per saldo kwam de prijsstijging voor dierlijke producten in 2010 op bijna 3% uit.

Gebruik energie en kunstmest omhoog

De waarde van de aangekochte goederen en diensten in de EU-27 nam in 2010 met 1% toe (tabel 3.6). De prijzen van de aangekochte productiemiddelen in de EU-27 gingen in 2010 met ruim 2% omhoog; alleen die voor kunstmest daalde fors (20%). Het volume van de aangekochte goederen en diensten in de EU-27 liep in 2010 met 0,4% terug ten opzichte van 2009, wel werd er meer energie (0,8%) en meer kunstmest (5%) gebruikt. De combinatie van een beperkt gestegen waarde van de aangekochte goederen en diensten en een grotere groei van de productiewaarde zorgde voor een herstel van de netto toegevoegde waarde. Die nam in 2010 in de EU-27 met gemiddeld 11% toe. Tussen lidstaten waren er nogal wat verschillen. Zo daalde de toegevoegde waarde in 2010 in het VK met bijna 7% en nam hij in Denemarken met ruim 55% toe.

Hoger agrarisch inkomen in meeste lidstaten

Het aantal arbeidskrachten in de landbouw in de EU-27 daalde in 2010 met 1,5% (tabel 3.6). In een aantal nieuwe lidstaten, zoals Bulgarije, Letland en Polen, was de daling (5-10%) aanzienlijk groter. Eén en ander leidde tot een stijging van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de EU-27 met bijna 13% in 2010. In bijna alle lidstaten ging het inkomen omhoog; alleen op Cyprus en in Finland, Italië, Griekenland, Roemenië en het VK was het inkomen per arbeidskracht in 2010 lager dan in 2009. De inkomens in 2010 kwamen dan ook in de meeste lidstaten boven het niveau van 2005 uit, dat door Eurostat als basisjaar wordt gebruikt voor de analyse van de agrarische inkomensontwikkeling op de middellange termijn. De inkomens in Denemarken, Ierland, Luxemburg, Slovenië, Cyprus, Italië, Griekenland en Roemenië lagen echter in 2010 zo'n 10-20% lager dan die in 2005.

Op basis van modelberekeningen verwacht de EC dat de inkomens per arbeidskracht het komend decennium verder zullen toenemen (EC, 2010f). In 2020 zou het reële inkomen in de oude lidstaten zo'n 10% boven dat van 2005-2009 uitkomen, voor de nieuwe lidstaten wordt de stijging op circa 45% geschat. De EC gaat daarbij uit van een vrij bescheiden uitstoot van arbeid uit de landbouw van 1,6% per jaar in de EU-15 en 2,8% per jaar in de nieuwe lidstaten. Bij de verwachte inkomensstijging in de EU-15 moet verder worden bedacht dat de stijging zich vooral tussen 2009 en 2011 voordoet en dat de inkomens daarna op hetzelfde niveau blijven tot 2020. Gelet op de verwachte economische groei van 2% per jaar blijven de landbouwinkomens in de EU15 achter bij die in de rest van de economie.